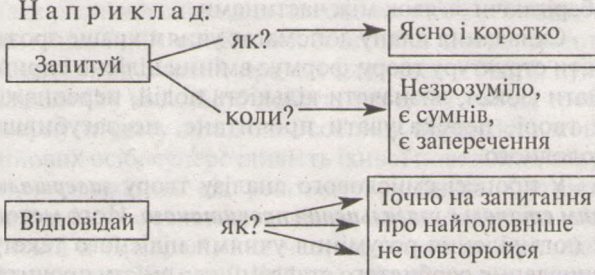

Діалогічна взаємодія читача з текстом виявляється у самостійній постановці запитань до частини або всього тексту, а згодом і включення в уявний "діалог" з автором або персонажем твору. Для молодших школярів діалог з текстом — це самопостановка запитань до тексту і пошук на них відповідей. Характер запитань засвідчує глибину проникнення читача у зміст твору, його ідею, розуміння художніх образів.

Вчити учнів ставити пізнавальні запитання до абзаців, частин тексту, невеликих творів рекомендуємо з другого класу.

Слід дбати, щоб учні оволоділи умінням висловлювати запитання до прочитаного. Тому рекомендуємо звертати їхню увагу не тільки на змістовність запитань, а й на синтаксичну форму і виразність (питальна інтонація, відповідні міміка, жести). Ефективним є використання опорних схем.

Наприклад:

У дитячих запитаннях яскраво виявляються пізнавальні потреби, духовні запити і нахили. "Домагайтесь, щоб ваші учні побачили, відчули незрозуміле — щоб перед ними постали запитання, — писав В.О.Сухомлинський. — Якщо вам вдалося цього досягти — маєте половину успіху... Адже запитання збуджують бажання знати"⁵.

Поглиблюють розуміння учнями тексту такі запитання: "Прочитайте оповідання мовчки. Які запитання у вас виникли?", "Попрацюйте разом! Поставте один одному запитання за першою частиною твору", "Попрацюйте парами! Запитайте один в одного про значення виділених слів", "Про що ви хотіли б ще запитати?".

У підсумку зазначимо: повнота і глибина розуміння молодшими школярами прочитаного залежить від рівня сформованості навички читання, володіння загальнопізнавальними вміннями, врахування особливостей твору (обсягу, структури, інформативності, проблемності, жанру). Процес осягнення учнями прочитаного є поетапним (орієнтування у фактичному змісті тексту, виявлення емоційного сприйняття прочитаного, поглиблений смисловий аналіз змісту (опрацювання заголовків, дослідження істотних зв'язків, відношень, визначення структури тексту, послідовності подій та ін.); діалог читача з текстом.

⁵ Сухомлинський В. О. Вибрані твори. У 5-ти т. — К.: Рад. школа, 1976. — Т. 2. — С. 454.

Катерина ПОНОМАРЬОВА,
 провідний науковий співробітник відділу початкової освіти
 Інституту педагогіки НАПН України,
 кандидат педагогічних наук

Засоби формування орфографічної грамотності четвертокласників

У 4 класі завершується вивчення початкового курсу української мови, основне завдання якого полягає у формуванні комунікативної компетентності молодших школярів і підготовці їх до навчання в основній школі. Важливим фактором впливу на успішність подальшого навчання випускників початкової школи вважаємо орфографічну грамотність учнів, під якою розуміємо вміння писати слова відповідно до вивчених правил їх правопису, а також словникові слова, написання яких школярі мають запам'ятати (перелік таких слів визначено у навчальній програмі).

Формування орфографічної грамотності молодших школярів здійснюється в процесі систематичної

цілеспрямованої роботи, яка охоплює різноманітні прийоми і засоби, що мотивують навчальну діяльність школярів, заохочують спостерігати й досліджувати мовні явища, забезпечують формування орфографічних умінь і навичок, спонукають застосовувати орфографічні уміння в процесі виконання мовленнєво-творчих завдань, здійснювати самоперевірку і взаємоперевірку письмових робіт та виконувати роботу над помилками.

Серед засобів формування орфографічної грамотності ефективними є завдання різних когнітивних рівнів (репродуктивні, конструктивні і творчі), різної структури (закриті, що передбачають вибір правильної відповіді із запропонованих варіантів,

відкриті, на встановлення відповідності та послідовності), компетентісно орієнтовані, які моделюють певну життєву чи навчальну ситуацію, де виникає потреба в застосуванні орфографічних умінь.

Робота над орфографією в 4 класі здійснюється в двох напрямках:

1) засвоєння правил правопису, визначених програмою з української мови для 4 класу;

2) повторення і закріплення орфограм, вивчених у попередніх класах.

Відповідно до програми, в 4 класі учні мають засвоїти:

– правопис іменників, у яких кінцеві приголосні основи [г], [к], [х] перед закінченням *-і* змінюються на [з'], [ц'], [с'];

– правопис окремих іменників жіночого роду, в яких кореневий [і] змінюється на [е], [о];

– написання закінчень іменників жіночого роду на *-а* в родовому відмінку однини з основою на твердий і м'який приголосний та на [ж], [ч], [ш];

– правопис закінчень іменників жіночого роду в орудному відмінку однини з основою на м'який приголосний, шиплячі та на *-ія*;

– правопис закінчень іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини з основою на м'який приголосний, шиплячі та на [й];

– вживання апострофа і подвоєння букв перед закінченням *-ю* в орудному відмінку іменників жіночого роду з основою на приголосний;

– закінчення іменників у місцевому відмінку множини;

– правопис найуживаніших числівників;

– роздільне написання прийменників із займенниками;

– вживання приставної букви *н* у займенниках третьої особи після прийменників;

– правопис дієслів на *-ся*;

– правопис найуживаніших прислівників.

Пропонуємо зразки завдань на засвоєння та застосування зазначених орфографічних правил.

Правопис іменників, у яких кінцеві приголосні основи [г], [к], [х] перед закінченням *-і* змінюються на [з'], [ц'], [с'].

1. Покажи стрілочкою місце кожної букви в словах.

У кожну_і, подру_і, на ру_і.
 з ц с

2. Прочитай вірш. Підкресли іменник, у якому відбулось чергування приголосних перед закінченням *-і*.

Полохливий мусі
 й хоробрій осі
 довелось скупатися
 в холодній росі.
 К. Дідух

3. Вибери речення, в якому виділений іменник записано правильно.

А Сестра була в шовковій хусточці.

Б Сестра була в шовковій хустоці.

В Сестра була в шовковій хусточці.

4. Спиши речення, змінивши слова в дужках.

По (стежка) туристи вийшли до річки. На (берег) розгорнули намети. На молодій (берізка) помітили гніздо. Вирішили поводитися тихо, щоб не заважати (пташка) висиджувати пташенят.

Правопис окремих іменників жіночого роду, в яких кореневий [і] змінюється на [е], [о].

1. Визнач, у якому реченні [і] в слові *сіль* чергується з [о].

А Їхати по с.ль.

Б Посипати с.ллю.

В Набрати с.лі.

2. Запиши словосполучення, змінивши слова, що в дужках.

Злізти з (піч), пучка (сіль), вилазити з (постіль), сміятися від (радість).

3. Підкресли в реченні іменник, у якому відбулось чергування голосних.

Дідусь любив розповідати внукам, як у молодості подорожував на кораблі.

Написання закінчень іменників жіночого роду на *-а* в родовому відмінку однини з основою на твердий і м'який приголосний та на [ж], [ч], [ш].

1. Покажи стрілочкою, яку букву пропущено в кожному слові.

До стін_, коло печ_, від земл_, біля веж_, від тін_, із книг_, до парт_.
 и і

2. Запиши речення, змінивши слова, що в дужках.

У шкільному садку діти залюбки ласували плодами (яблуна, груша, слива).

Правопис закінчень іменників жіночого роду в орудному відмінку однини з основою на м'який приголосний, шиплячі та на *-ія*.

1. Вибери рядок, у якому всі іменники записано правильно.

А пожежею, грозою, лінійою

Б пожежею, грозею, лінією

В пожежею, грозою, лінією

2. Постав іменники в орудному відмінку і запиши у відповідну колонку.

Вулиця, акація, верба, грядка, картопля, подія.
 -ою -ею -сю

3. Прочитай речення. Запиши пропущені закінчення в словах.

Улітку Оленка разом з Оксан_, Марі_ і Натал_ відпочивали в Карпатах. Там насолоджувались крас_ і

тиш ___. Побувати в горах було їхньою давньою мрі ___. І цього літа вона здійснилась.

4. Спробуй себе у ролі редактора. Прочитай текст і виправ помилки.

Вузькою стежиною Іринка з Ольгою вийшли до річки. Зупинились під вербою, яка мила свої віти чистою водицею. Спостерігали за зграєю диких качок, які плавали на воді.

Правопис закінчень іменників чоловічого роду в орудному відмінку однини з основою на м'який приголосний, шиплячі та на [й].

1. Визнач, яке закінчення треба вставити у виділеному іменнику.

Іжак зібрався зимувати під кущ.. колючої шипшини.

- А -ом
- Б -ем
- В -єм

2. Визнач, у якій колонці всі іменники в орудному відмінку матимуть закінчення -ем.

А дощ	Б борщ	В вуж
ліс	кінь	змій
сторож	вогонь	тигр

3. Вибери рядок, у якому всі іменники записано правильно.

- А лаком, м'ячом, чайом
- Б лаком, м'ячем, чаєм
- В лаком, м'ячем, чайом

4. Постав іменники в орудному відмінку і запиши у відповідну колонку.

Кінь, край, дуб, стовп, чай, день, коровай, транспорт, король.

-ом	-ем	-єм
_____	_____	_____
_____	_____	_____
_____	_____	_____

5. Утвори й запиши словосполучення з поданих слів.

Зустрітись, з, Андрій; літати, над, ліс; вітати, з, день народження; заховатись, під, кущ; нірка, під, пеньок; печиво, з, чай.

6. Запиши відповіді на запитання.
 Чим узимку скована річка?
 Чим ріжуть хліб?
 Чим покриваються дерева взимку?

Уживання апострофа і подвоєння букв перед закінченням -ю в орудному відмінку іменників жіночого роду з основою на приголосний.

1. Визнач, у якому рядку всі іменники записано правильно.

- А молодістю, матір'ю, мідю
- Б молодістю, матір'ю, міддю
- В молодістю, матір'ю, мідью

2. Підкресли в поданих словах орфограми. Добери і запиши по два слова з такими ж орфограмами.

- Чесністю, _____
- Осіною, _____
- Кров'ю, _____

3. Визнач, який іменник у реченні записано з помилкою. Виправ цю помилку.

Дорогих гостей в Україні зустрічають з хлібом і сіллю, радістю та любов'ю.

4. Склади і запиши словосполучення з поданих слів.

Дорога, посипати, сіль; робити, справа, з, любов; ветерани, зустрічатись, з, молодь; відповідати, з, впевненість.

Закінчення іменників у місцевому відмінку множини.

1. Допиши речення, дібравши з довідки відповідні слова.

- 1. Дош тарабанить по _____ будинків.
- 2. Автомобілі мчать по _____ міста.
- 3. Кораблі ходять по _____ і _____.
- 4. Після перерви учні розійшлися по _____.

Довідка: класи, вулиці, океани, моря, дахи.

2. Склади і запиши словосполучення з поданих слів.

Іти, по, тротуари; подорожувати, по, країни; розбігтися, по, двори; стрибати, по, гілки; лазити, по, дерева.

3. Троє учнів по-різному записали речення. Познач, хто з них помилився.

- 1. По дорогах снували автомобілі різних марок.
- 2. По дорогам снували автомобілі різних марок.
- 3. Дорогами снували автомобілі різних марок.

Правопис найуживаніших числівників.

1. Познач правильний запис числівника.

- А шістьнадцять
- Б шіснадцять
- В шістнадцять

2. Знайди помилки в написанні числівників і виправ їх.

Рік налічує триста шісдесят п'ять днів, а високосний – триста шісдесят шість.

3. Запиши словами числівники. Постав наголос.
11, 14, 16, 70.

4. Утвори й запиши словосполучення з числівників та іменників. Числівники запиши словами.
18, день; 60, учні; 15, відра; 50, гривня; 80, кілометрів.

5. Вибери правильну форму пропущеного в реченні числівника.

До ... додати тридцять, буде сто.

- А сімдесят
- Б сімдесяти
- В семи десяти

6. Запиши рівності словами, вживаючи прийменники *до* і *від*.

$50 + 16 = 66$ $70 - 15 = 55$

7. Запиши текст, замінивши цифри словами.

Вранці я прокидаюсь о 7 годині. Снідаю і через 30 хвилин йду до школи. За 20 хвилин я вже на шкільному подвір'ї.

Роздільне написання прийменників із займенниками.

1. Запиши словосполучення, змінивши займенники за поданими питаннями.

Зустрівся (з ким?) (ти); сидів (на кому?) (він); прийшов (до кого?) (ви); побував (у кого?) (я).

2. Поєднай займенник **я** з поданими прийменниками і запиши.

На _____, у _____, зі _____,
без _____, за _____, від _____.

Вживання приставної букви н у займенниках третьої особи після прийменників.

1. Зміни займенники за питаннями.

	він	вона	вони
за (ким?)	_____	_____	_____
до (кого?)	_____	_____	_____
на (кому?)	_____	_____	_____
під (ким?)	_____	_____	_____
у (кого?)	_____	_____	_____
через (кого?)	_____	_____	_____

2. Запиши словосполучення, поставивши слова, що в дужках, у правильній формі.

Запитав у (він); пригорнувся до (вона); поїхав до (вони); зустрівся з (вони); узяла в (вона); познайомився з (він).

3. Спробуй себе у ролі редактора. Спиши текст, виправивши помилки.

Сашко любить зиму. У він хороші ковзани. Після школи за він заходить Юрко. Хлопці йдуть на ковзанку. Разом із вони йде Сашкова сестричка. У вона новенькі санчата. На вони дівчинка буде спускатися з гірки.

Правопис дієслів на -ся.

1. Познач рядок, у якому всі дієслова записано без помилки.

- А любуецця, сміютьця, турбуецця
- Б любується, сміються, турбується
- В любується, сміються, турбується

2. Визнач, у написанні якого дієслова допущено помилку. Підкресли її.

- А колоситьця
- Б проситьця
- В вклоняється

3. Спиши речення, поставивши у правильній формі слова, що в дужках.

- 1. Хто з природою (ріднитися), той і грому не (боятися).
- 2. Лелека на хаті на щастя (гніздитися).
- 3. Людина розуму (вчитися) цілий вік.
- 4. Веселка (усміхатися) землі.

4. Утвори й запиши речення з поданих слів.

Діти, змагатися. Хлопчики, перекладина, підтягуватися, на. Дівчатка, басейн, у, купатися. Марійка, Роман, і, на, велосипеди, кататися.

5. На пляжі діти побачили табличку. Частини деяких слів стерлися. Допоможи дітям відновити запис. Встав у слова пропущені букви.

Правила поведінки на воді для тих, хто купає _____ в річці.

- 1. Не дозволяє _____ запливати далеко.
- 2. Забороняє _____ стрибати з моста.
- 3. Кожен, хто купає _____ – сам турбує _____ про безпеку свого життя.

Правопис найуживаніших прислівників.

1. Утвори й запиши від поданих слів прислівники.

- вечір – _____ весна – _____
- звук – _____ день – _____
- зима – _____ перед – _____
- низ – _____ зад – _____

2. Запиши відповідь на запитання прислівником.

- 1. У яку пору року з дерев облітає листя? _____
- 2. Коли повертаються з вірю птахи? _____
- 3. Коли люди вечеряють? _____
- 4. Коли люди сплять? _____
- 5. У яку пору року найтепліше? _____

3. Позмагайся з друзями, хто швидше напише десять прислівників, які відповідають на питання коли?

4. Спиши речення, розкриваючи дужки.

- 1. (На) весні травичка ледь пробивалась із землі, а (в) літку вкрила галявину густим зеленим килимом.
- 2. (З) ранку небо було чисте, а (в) вечері його затягли сірі хмари.
- 3. Наталя (що) тижня відвідувала бібліотеку, яка знаходилась (не) далеко від її дому.
- 4. З трави (не) сподівано вискочив заєць.

3 метою повторення і закріплення правил орфографії, вивчених у 2 і 3 класах, рекомендуємо на кожному уроці української мови проводити роботу над вивченими орфограмами – знаходити їх у словах, перевіряти за правилом або словником, добирати власні приклади слів з такими орфограмами, коментувати написання слів з орфограмами в реченнях і текстах.

Основна мета виконання навчально-тренувальних вправ – виробити в учнів навичку безпомилково й швидко застосовувати вивчені правила написання слів, що сприяє формуванню орфографічної грамотності школярів.

Запропоновані в статті завдання рекомендуємо використовувати в процесі вивчення орфографічних правил, передбачених програмою з української мови для 4 класу, під час повторення вивчених орфограм та підготовки четвертокласників до державної підсумкової атестації.